II

CINE E AUTORUL LUI „HAMLET“ ?

Doamne, cît de nesuferită este viața fără o prietenie, fie ea oricît de prăpădită ! Cînd soarta ne copleșește cu atîtea sentimente prietenești, noi alergăm, ca niște nesimțiți, după lucruri de nimic și suntem totdeodată gata să rănim inima sensibilă, care n-a putut ghici dedesubturile mîndriei noastre. Dar e de-ajuns ca norocul să ne arate spatele, ca să lepădăm numaidecît această iubire de noi înșine și să ne simțim, tot așa de fără căpătîi, ca și acei bieți orfani, care rătăcesc printre dărîmături, a doua zi după o catastrofă, care le-a ucis tot ce aveau mai scump. Așa suntem noi, oamenii, și așa rămînem pînă la sfîrșit. Ne ține de cald mai mult iubirea altora și cîteodată chiar a acelora pe care îi disprețuim.

Reflectam asupra acestor scăderi ale sufletului omenesc, a doua zi de la plecarea lui Bianchi și a trupei sale. Petrecusem, în tovărășia lor, primele patru zile de cînd venisem în Damasc, fără să am răgazul de-a mai gîndi la singurătatea mea sau la ceea ce aș fi putut deveni pe aceste meleaguri asiatice. Talentatul pianist îmi fusese un binevoitor tovarăș, de-o clipă, prea stricat și prea simplu ca să-l pot uita pe Musa sau frăția cu Mihail. Și totuși, plecarea lui Bianchi îmi lăsase un gol de nedescris ; ceea ce mă încredință că viața, fără prietenii, e grea chiar pentru un suflet ca al meu, obișnuit cu depărtările. Da, da ! Bianchi, amărîtul vîntură-lume, îmi lipsea.

Rătăceam prin cafenele şi băteam toate străzile, cercetînd figurile, căutînd mai repede un om decît de lucru.

Observasem că la Damasc firmele frumoase erau rare. Numai la prăvăliile lui Cook şi Leon. Celelalte, nişte monstruozităţi. Un vopsitor de firme ar fi mîncat pîine bună, prin meleagurile astea. Şi-mi ziceam că n-ar strica, dacă aş fi chiar eu acela, cu toate că habar n-aveam de desen.

Dar cum să convingi pe cineva, ca să-ţi dea de lucru, cînd tu n-ai un atelier, un ban şi nici măcar un acoperiş ? Ah ? hoinăreala... O fi ea bună — asta am s-o spun pînă voi crăpa — dar viaţa socială, cu legile ei nedrepte, este mai puternică şi se impune majorităţii oamenilor. Va da ea dreptate, într-o zi, setei mele, înnăscute, după libertate ? Va face din mine unul din apărătorii ei ? Sau poate libertatea nu poate fi înţeleasă decît în mijlocul unei solidarităţi sociale ?

Cugetam, mergînd cu nasul în vînt. Şi deodată, ochii îmi picară pe-o firmă, al cărei cuprins făcu să-mi tresară inima :

SIMON HERDAN
Tinichigiu-învelitor de case

Ăsta, îmi zisei, trebuie să fie vreun evreu de pe la noi. Avea o firmă, prăpădită, ca vai de ea. Dac-o fi român, îi voi vopsi firma şi voi cîştiga astfel cîţiva gologani.

Din atelier năvălea un zgomot asurzitor, de tablă bătută cu ciocane de lemn. Doi lucrători tineri munceau, în vreme ce un om scurt, gros, cu burta mare, umbla încoace şi încolo prin prăvălie şi vorbea, dînd din mîini, supărat. Din cînd în cînd, ieşea în pragul uşii, privea în stradă şi respira ca un astmatic. Abia atunci văzui că are părul alb, faţa grăsulie, buzele cărnoase şi roşu, ca un rac fiert. Era mîniat. Dar o mînie de om bun. Se vedea asta numaidecît, fiindcă, stînd în prag, cu gura căscălea şi înjura pe lucrători, iar cu mîna-i dolofană răsfăţa un cîine lup. În acelaşi timp, nu mă slăbea din ochi, tare intrigat că, de atîta vreme, înlemnisem rezemat de peretele din faţa dughenei, spionînd cele ce se petreceau la el. O făceam cu tot dinadinsul, ca să-i atrag atenţia. Nu răbdă mult şi deodată îmi strigă, în arabă. Îi răspunsei în greceşte :

— Nu înțeleg o vorbă ! Nu cumva ești român ?

Se lumină brusc la față. Îmi strînse mîna și-mi grăi, pe limba noastră :

— Nu !... nu sunt român... Sunt un biet evreu de prin România. Și dacă nu te jignesc, hai să pufăim cîte-o narghilea !

— De ce să mă jignești ? Mă crezi oare un antisemit ? Hm ! nu urăsc pe nimeni.

Pășeam încet. Tinichigiul adăugă, dus pe gînduri :

— Nu urăști pe nimeni... Cu atît mai bine pentru tine ! Așa ceva e foarte rar, fiindcă oamenii, în majoritatea lor, sunt niște bestii. Ei cred că e mare scofală, dacă zbieri : „Jidan scîrbos ! grec parșiv ! sau, turc împuțit !..." E drept, sunt bătrîn, nu știu nici să scriu, nici să citesc, dar cred că nu e necesar să-ți putrezești ciolanele pe băncile școlilor, pentru ca apoi să urli că va fi raiul pe pămînt, în ziua cînd vor dispare evreii, armenii sau mai știu eu care popor. Oh ! disprețuiesc acestea, nu pentru că aș fi în cauză. Probă : mănînc carne de porc deși mă oprește legea și nu mă rog în nici o limbă. Sunt *om*, și asta-i totul !

Tăcu o clipă și apoi reluă :

— Dar, ia spune-mi : cine ești și de ce te proțăpiseși în fața dughenei mele ?

— Sunt copilul din flori al unei țărănci cumsecade, iubesc cu pasiune cărțile, prietenia și hoinăreala și mă distram, auzindu-te cum îți muștruluiau oamenii. Dealtfel, nu pari om rău.

Mă lovi, cu palma-i grea, peste umăr :

— Bravo ! Așa e ! Nu sunt răutăcios, nici măcar cît un rățoi, dar vezi ! băieții ăștia prea mă sîcîie ! Meseria noastră e cu cifre și numai cînd ele mi se brodesc, așa cum trebuie, atunci bag foarfecele în tablă și croiesc, după un model făcut mai dinainte din hîrtie sau carton. În felul ăsta merg la sigur ; în timp ce firoscoșii ăștia, pe care îi am, absolvenți ai Școlii de meserii, își bat joc de socoteala mea băbească și se omoară o jumătate de zi cu cifre, socoteli, măsurători și, cînd e să taie tabla, nimeresc ca Irimia cu oiștea alături ! Așa și-adineauri : greșiseră iarăși calculele. Și asta se întîmplă cam de cinci ori la zece croieli. Desigur, lor puțin le pasă. Pe mine,

însă, mă costă scump orice bucățică de tablă stricată. De data asta se cam întrecuseră cu gluma : mi-au prăpădit vreo zece kilograme de tablă de zinc !

— Și nu-i pui să-ți plătească paguba ?

— Aș ! Niciodată ! Țip la ei, precum ai văzut, un picior în spate : „Du-te dracului, prăpăditule, cu geometria ta, cu tot !"

Tinichigiul mă duse la o cafenea din centru, pe care, dealtfel, o cunoșteam. Intră primul, cu burta înainte, mîndru ca un pașă. Salută pe toată lumea, în turcește, fiind acoperit cu o ploaie de răspunsuri lingușitoare :

— Fii binevenit, Simon-bei !

Cel care strigase „Simon-bei", era un ofițer turc, de-o vîrstă și înfățișare cam ca a tinichigiului. Își strînseră mîinile, își ciocniră burțile, întrebîndu-se unul pe altul, în hohotele întregei cafenele :

— Ce-ți mai face burta, colonelul meu ?

— De minune, ca totdeauna ! Dar a ta ?

— Ca un pepene verde, bine copt !

Simon Herdan își făcea o plăcere, tălmăcindu-mi convorbirile șugubețe sau folositoare, de la masa noastră, descriindu-mi pe cei de față :

— Ofițerul este comandanul cavaleriei siriene. (Numai mațele lui și bietul cal știu cît plătesc această onoare !) Tînărul care stă în față este un farmacist. Ceilalți doi : unul, avocat ; iar altul, doctor. În cafeneaua asta suntem, cu toții, aproape prieteni ; evrei, creștini, bogați, săraci. Toți o apă ; același fes ne acoperă capul și ne hrănește. Și dacă vreunul e lovit de mizerie găsește întotdeauna destule mîini de ajutor, ca să-l ridice în picioare. După cum vezi, strada e plină de cerșetori, fără nici o meteahnă, fiindcă pe aici din zece oameni nouă nu vor să facă nimic !

— Vezi tu, continuă Herdan, cu toată faima proastă de care se bucură Turcia asiatică, poți să trăiești aici mai bine decît în România — Belgia Orientului, cum ne place s-o numim — dar unde un pîrlit de subcomisar poate să aresteze, să percheziționeze și să snopească în bătăi pe un cetățean, fără să dea socoteală nimănui ! Așa, cel puțin, era pe vremea mea.

— Ai dreptate ! răspunsei eu, cam umilit. În privința asta, nu ne-am schimbat prea mult, nici acum.

Herdan fu descusut de prietenii lui, în privința mea. Neștiindu-mi nici măcar numele, Simon tăbărî, la rîndu-i, asupră-mi cu atîtea iscodiri, că provocă hazul tuturor. Pînă la ora prînzului, toată cafeneaua se strînsese la masa noastră, copleșindu-mă cu întrebările, glumind și făcînd haz.

Unul din ei întrebă pe tinichigiu :

— Și spui că ăsta e un vopsitor ?

— Desigur, și încă unul fără pereche !

— Cum poți să știi așa ceva, cînd abia l-ai cunoscut ? !

— Hm ! oare nu e el protejatul meu ? Ar putea fi, atunci, altceva decît un neîntrecut meșteșugar, ca și mine ? Dealtfel, nu mai tîrziu decît mîine, am să-l pun să-mi revopsească firma. Peste cîteva zile, n-ai decît să treci prin fața tinichigeriei mele și să te convingi.

— Dacă e așa și dacă voi fi mulțumit, am să-i încredințez o lucrare mare.

— Ce fel de lucrare ? Uiți că nu ești decît un biet subdirector de bancă ?...

— Perfect : căutăm un vopsitor care să ne facă douăsprezece firme pentru depozitele de cereale și care să aibe scris, în franțuzește și turcește, explicația : *Depozitul Băncii Imperiale Otomane.*

Mă plictiseam, de-a binelea. Herdan mă recomanda, tuturor, drept un vopsitor îndemînatec. Degeaba îi spusesem că mă pricep mai bine la zugrăvitul caselor decît la vopsitul firmelor... El îi trăgea înainte !

În felul acesta se anunța norocul meu la Damasc : printr-o minciună. Totul s-a întîmplat ca în poveste. Aș fi putut să-mi fac o casă și să devin un om tihnit, ca și tinichigiul. Dar inima, care întotdeauna a condus pașii destinului meu, hotărîse altfel...

În ziua aceea, mîncai la Simon Herdan. Casă de burghezi îndestulați. Nevastă-sa, o ovreicuță spaniolă, grasă ca și Herdan, era o făptură ștearsă, cu toane care o arătau la antipodul șugubățului Simon-bei, ale cărui glume înveseleau o întreagă lume de necunoscuți, flegmatici și dornici de rîs. N-a scos un cuvînt, tot timpul.

Herdan, în schimb, îmi depănă viața sa, de la un capăt la altul. Mă spovedii, la rîndu-mi, cu aceeași sinceritate, dar cu mai puțină ingeniozitate și interes, fiindcă tinichigiul avea și de ce; Simon Herdan se cățărase pe acoperișurile caselor din patru continente și văzuse lucruri foarte felurite.

Vedeam confirmîndu-se bunătatea acestui om, care cu o mînă amenința pe lucrători, iar cu cealaltă își răzgîia cîinele. Timp de douăzeci și cinci de ani fusese vagabondul ideal și cinstit, figura rătăcitoare, îndrăgostită de pămînt, nimic altceva decît de pămînt. Singura lui pasiune : o masă bună și un pahar cu vin, asemenea.

— Da', ia spune-mi Adrian, zise el în clipa cînd ni se aduceau narghilelele... Ți-am îndrugat un car de prostii și am uitat să te întreb dacă ai vreo cameră încăpătoare, unde să-ți poți lucra firmele.

— Nu ! nu am așa ceva și nici nu-ți garantez calitatea lucrărilor mele, pentru că, repet, nu știu să desenez !...

— Eh ! Îți face sînge rău de pomană ! Într-o țară în care eu m-am înstărit cu geometria mea de carton, tu ai să poți picta niște firme mai frumoase decît cele care se văd pe aici și care sunt scrise cu picioarele ! Îți trebuie însă, musai, un atelier... Da, da !... se află pe aici, prin apropiere, unul ! Îl vom închiria, îndată.

— Îmi lipsesc încă... atîtea altele ! bolborosii eu.

— Vei avea totul și astea de la sine. Îți voi ajuta ca să te instalezi, așa precum am vorbit. Mai tîrziu, dac-ai să simți nevoia, o să-ți găsesc și-o nevastă. Sunt în oraș grecoaice drăguțe, cu zestre bunicică, și care nu vor altceva decît un tovarăș cumsecade. Iar dacă ții, cu orice preț, să știi de ce fac toate astea pentru tine, apoi, uite, pentru că ești „de pe la noi !" Eu îmbătrînesc. Mă plictisesc de moarte N-am copii și nici tovarășe, cum mi-a poftit inima. Cu toată hoinăreala mea, am rămas român pînă în adîncul sufletului și-al măruntaielor. Știu să-mi pregătesc și mă înnebunesc după caltaboșii și murăturile noastre, după varza acră călită, ardeii umpluți și le mănînc cu o poftă, în stare să scoale și morții. Dar, mai presus de toate, iubesc vecinătatea bună la masă, la cafea și, cîteodată, chiar pe acele femei frumoase care azi pot să mă necăjească, fără prea mare pagubă

Pe măsură ce vorbea îl podideau lacrămile, fața i se schimonosea, vocea i se sugruma. Lîngă el, doamna Herdan, biruită de grăsime, privea în gol, de două ceasuri, cu mîinile cruciș pe burtă, fără să priceapă nimic din ceea ce noi sporovăiam într-o limbă necunoscută ei. Absentă, nesimțitoare, ședea indiferentă față de tot ce se petrecea în jurul ei, în acel nefericit Simon, care ardea ca o pară. Atunci îmi dădui seama de diferența grăsimii la oameni. De-o parte o grăsime care perpelește ; de-alta una care pietrifică. Pretutindeni se află și divin și noroi.

Atelierul meu, care era în același timp și cameră de dormit, fu mobilat și pus la punct de însuși Herdan, care era ajutat de-o mogîldeață, adunată de pe drumuri, în picioarele goale, zdrențăroasă și căreia îi comanda ca un general. Pat, șevalet, masă, lighean, scaune, cărate cu spatele din casa tinichigiului, se îndreptară spre locuința mea, situată la primul etaj al unei cocioabe de pe aceeași stradă.

Cînd totul fu gata, Simon își frecă mîinile de bucurie :

— Iată-te stăpîn ! strigă el într-un hohot de rîs, care-i lărgi gura pînă la urechi. Ce-ți mai lipsește ? Materialul. Ei bine, vom merge împreună la un negustor de culori, unde îți voi deschide un cont. Fiindcă nu vreau să-ți dau bani pentru cumpărături. Și chiar cînd ai să cîștigi, vei face bine să mi-i dai să ți-i păstrez. Cine știe, poate ai vreo patimă : cărțile de joc, băutura, femeile...

— Nu ! mă cuprinde doar aleanul, uneori.

— Aha ! aleanul, izvorul tuturor pasiunilor ! Nu, nu ! dragul meu ! Să nu ții la tine niciodată, mai mult de-o *megedie* [1].

Vorbea ca și cum buzunarele mi-ar fi fost doldora de lire turcești. Dar, poate că știa, mai bine decît mine, ceea ce avea să se întîmple. Pentru că, în curînd, soarta a făcut ca realitatea să întreacă însăși speranțele sale.

Într-adevăr, imediat ce noua sa firmă — întîia mea „capodoperă“ — fu agățată deasupra prăvăliei, scînteindu-și lacurile în bătaia soarelui, mulțimea năvăli, înghe-

---

[1] O *megedie* era cam patru franci aur (n. a.).

suindu-se și o admiră prostește cîteva zile în șir, ceea ce mă făcu imediat cunoscut în tot Damascul. Desigur, era o firmă fără pereche. În timpul lucrului, mă jucasem vopsind o duzină de colivii, întrebuințînd, pentru prima oară în Damasc, ripolinul, în culorile lui cele mai țipătoare, de la roșu închis pînă la auriu. Aceste colivii s-au cumpărat a doua zi de la expunerea lor în fața prăvăliei, ceea ce uimi chiar pe Herdan :

— Vezi ? îmi zise el. Îmi dădeai zor că n-ai fi decît un mîzgălitor și cînd colo, ești coșcogeamite artistul. Acum sunt sigur c-ai să brodești o fată cu zestre bună.

Mi-adusei aminte de Solomon Klein ! Doamne ! În țara asta, arta și căsătoria merg mînă în mînă și sunt ușoare ca un bună ziua.

De data aceasta, Herdan a avut dreptate, pentru că lucrurile nu s-au petrecut ca în Liban.

Dădui gata firmulițele pentru depozitele de cereale ale Băncii Imperiale Otomane și care n-au fost o muncă propriu-zisă. Apoi îmi căzu, pleașcă, o mare comandă. O industrie de obiecte sculptate în lemn și aramă îmi comandă o firmă, a cărei mărime mă înspăimîntă : opt metri lungime și doi metri lățime, cu următorul text în franțuzește și arabă : „Asociația națională pentru articole orientale". La capete, trebuia să pictez, într-o parte o mobilă în stil *mușarabieh*, în cealaltă, un candelabru de bronz.

Mă înhămai cu pasiune la lucru. Și, la capătul unei luni, ceea ce ieșise din mîinile mele nu era desigur o capodoperă, dar cu atît mai puțin o porcărie. Caracterele arabe, desenate de un maestru în ale caligrafiei, mi-am dat osteneala ca să le pictez fără nici un cusur. În ceea ce privește textul franțuzesc, aducîndu-mi aminte de decorația murală „style gazette", i-am dat culoarea stejarului și iluzia reliefului, atît de bine, încît, în clipa cînd firma fu așezată pe zidul fabricii, toată lumea a crezut că literele sunt de lemn.

A fost un pelerinaj. Se opreau oamenii în fața atelierului meu și se uitau lung spre ferestre, ca și cum ar fi locuit un vrăjitor, într-acolo. Iar cei doi tineri directori ai întreprinderii, după ce mi-au dat un banchet, m-au plimbat o zi întreagă cu trăsura prin aleile minunate

de la Baptuma. Mi-au răsplătit, amîndoi, cu cîte douăzeci de lire turcești, o osteneală care nu făcea nici pe jumătate. Mai mult : fusei invitat de numeroase familii de burghezi, comercianți sau liberi profesioniști, mai cu seamă greci, unde primii cîteva oferte de căsătorie.

Ajunsesem un *domn*, bine îmbrăcat, salutat din depărtare și cu comenzi din belșug. Simon Herdan era în culmea fericirii. Într-o zi, pe cînd ne aflam la cafenea, o întîmplare caraghioasă luă în mintea mea proporții la care nimeni nu se aștepta.

Eram de față cîțiva din obișnuiții sindrofiilor noastre : farmacistul, un inginer de la căile ferate și subdirectorul Băncii otomane. Se pălăvrea pe seama unei trupe grecești de varieteu, care înveselise societatea damasceană timp de-o săptămînă și plecase în ziua aceea la Alep, lăsînd regrete. Farmacistul, ceva mai învățat, vorbea cu mine grecește și părea cunoscător în ale teatrului. La un moment dat, el își exprimă părerea de rău că actorii dispar odată cu moartea și că nimic din ceea ce au creat nu mai poate fi transmis posterității.

Voind să-i dau o replică, cu *à-propos*, zisei :

— Da ! *actorii sunt o rezumare, o prescurtare a timpului lor !* a spus-o... a spus-o... a spus-o...

Și iată-mă, deodată, încurcat în ițele memoriei mele îndărătnice. Nu-mi mai aduc aminte de numele — de sute de ori pronunțat — al autorului acestei fraze celebre. Cu ochii zgîiți la cei de față, le cer să-mi vie în ajutorul memoriei :

— Ah, la dracu !... strigai. A spus-o... frate... ăsta... ce dracu, în *Hamlet*, cînd eroul tragediei vorbește de actori, la sosirea comedienilor. Nici unul din voi nu-și amintește ? E Sch... Sch...

Herdan, supărat că-l dau de rușine cu erudiția mea, se răsti la mine, roșu de mînie :

— Ei ! cine a spus-o ? !...

— Apăi, de ! Cine a spus-o ? Aduceți-mi și dumneavoastră aminte. Eu l-am uitat pentru un moment, din cauza unei neputințe de-a mă concentra... Dar, dintre dumneavoastră, nimeni nu știe cine e autorul lui *Hamlet* ?

Simon ridică din umeri și trase din narghilea. Ce-i pasă lui de *Hamlet*? Ceilalți, oricum, ceva mai încurcați, bolovănesc ochii la mine: farmacist, inginer, director de bancă mă privesc holbați și îngînă, unul după altul:

— *Hamletâm ?...*

— *Hamletâm ?...*

— Da! Pentru numele lui Dumnezeu! *Hamletâm!* Fir-ar a dracului de nemurire, dacă nu se știe la Damasc, nici de către intelectuali, cine e autorul lui *Hamlet!* Autorul piesei *Regele Lear*, al lui *Macbeth*, *Othello* și ale atîtor alte tragedii... Englezul genial care a trăit acum trei sute de ani!...

— Aha! *acum trei sute de ani!* strigă farmacistul, ușurat. Acum înțeleg totul: e greu să-ți reamintești de oameni care au murit acum trei sute de ani!

Scos din țîțîni, zvîrl ciubucul și cu brațele ridicate în sus:

— Ești smintit, prietene? Aici nu e vorba de „oameni" care au murit, ci de autorul lui *Hamlet!* La mine este o zăpăceală trecătoare, dar la voi, acum văd, e neștiință sadea! Habar n-aveți de *Hamlet!*

Și, furios, mă reped afară, ca dus de vînt, fără să le strîng mîinile.

În stradă, Herdan mă ajunse din urmă și mă dojeni:

— Eh! ai cam făcut-o de oaie, cu Hamletu tău. Le-ai spus-o pe șleau că sunt proști!

Da, le-o spusesem în față. Și aș fi fost în stare să le-o strig din înălțimea minaretelor, la ora rugăciunii.

Zăvorît în odaia mea, nu mă mai gîndeam decît la autorul lui *Hamlet:* să-mi aduc aminte numele și să-l trîntesc, a doua zi, în nasul acestor intelectuali caraghioși. Dar cu cît mă gîndeam mai înverșunat, cu atît mă prosteam mai tare. Măsuram odaia în lung și în lat, scriam cu tibișirul toate literele alfabetului, le împerecheam în fel și chip, în speranța că doar mi-o răsări în minte numele binecuvîntat și care mi-era tot pe atît de familar ca și al mamei. Dar, nimic! Bolboroseam frînturi scîlciate: *Sch... Schop... Schil...*

Știam că numele începe cu litera S, dar, cînd voiam să-l rostesc, se încurca și devenea Schopenhauer ori

Schiller, ceea ce mă făcea să plesnesc de rușine față de propria-mi neputință. Mă plimbam și vorbeam singur :

— Auzi, domnule ! să te ocupi, din copilărie, cu frumusețea fără seamăn a literaturii universale ; mai tîrziu, să-ți sacrifici viață, familie, bunăstare, pentru a o desăvîrși în sufletul tău ; să știi, nu pe ghicite, ca o lecție la examen ci cu pasiune, cine a fost Schopenhauer, cine a fost Schiller și totuși să confunzi pe autorul lui *Hamlet* cu acești doi nemți !... Se poate, oare, o mai mare nenorocire pe sufletul nostru ?

Istovit de atîta căutare, m-am culcat pe la miezul nopții, îmbrăcat și încălțat, ca un om băut. În timpul nopții, ori de cîte ori mă trezeam din somn, bîlbîiam :

— Schop... Schil...

A doua zi, de dimineață tare, Herdan trecu, ca de obicei, să ne facem tabietul împreună : dulceață, cafea narghilea. Eram rău dispus și pus pe gîlceavă. El rîse, cu bunătate :

— Haide ! Dă-l dracului de... Cum i-ai zis ? Hamlet ?

— Ce să-l dau dracului, domnule Herdan ! Simt o poftă, să mă dau cu capul de toți pereții ! Se poate să trec eu, cu nepăsare, peste un asemenea caz ? Doar, pentru asta trăiesc, de cînd mă cunosc !

— Pentru Hamleți ?

— Da ! pentru Hamleți !

Vîrîndu-și mîinile sub șezut, Simon începu să fluiere a pagubă :

— Și din cauza asta ai fi în stare să nu-ți vezi de treabă ?

— Ba bine că nu !

— Apăi, eu te bat, mă !

— Ba mai bine-ai face să m-ajuți a-mi limpezi creierul. Ai atîtea cunoștințe. Poate că printre ele s-o găsi vreun om mai instruit, care să știe cine e autorul lui *Hamlet !*

— Na-ți-o bună ! O să încalec acum pe un măgar și o să cutreier întreg Damascul, întrebînd pe turci de numele Hamletului tău !

— Dar nu de numele lui Hamlet e vorba, ci de *autorul* lui !... Ce Dumnezeu !...

— Ești curat nebun ! Și apoi... nici nu știu cum se zice autor pe turcește, pentru că nu mă interesează cum vine asta nici pe românește. Dă-mi pace !

— Ei bine ! ai să întrebi, numai : *cine a scris* pe Hamlet !

Cafeneaua din centru, proaspăt stropită și măturată, era la sosirea noastră ticsită de clienți matinali, încă somnoroși și puțin vorbăreți, care sorbeau zgomotos din cafele, trăgeau cu sete din ciubuce, unii frunzărind ziarele, cea mai mare parte meditînd. Orientalul, trăind tihnit și după placul lui, se culcă de vreme și se scoală cu noaptea în cap. La culcare e vesel, iar la deșteptare morocănos, fiindcă sensibilitatea orientală, cheltuind multă energie în timpul zilei, se reface greu. Astfel se și explică nelipsitele excitante din casa turcului, arabului, grecului : toate acele narghilele și cafele amare. Se povestește că Sultanul Roșu semna dimineața sentințele de moarte, fără să le mai cerceteze, pe cînd seara le discuta.

Pătrunzînd în cafenea, trimiserăm din prag un *sabalaerusum* la toată lumea și primirăm, drept răspuns, un *buiurum* și *melhasar,* după care luarăm loc lîngă niște cunoscuți.

Mă uitam la fesuri și mă întrebam mereu, care tigvă o fi cunoscînd, spre fericirea mea, numele autorului căutat de mine. Simon bănui ce se petrece cu mine și mă trase de mînecă :

— Să nu cumva să-i întrebi acum de *Hamlet.* Turcul se scoală dimineața „cu dindărătul în sus" ! Lasă-i să-și fumeze prima narghilea.

Crezînd că am să uit, Herdan ceru un joc de *ghiulbahar,* dar nu-mi ardea de jucat. Mă gîndeam la zădărnicia gloriilor pe pămîntul acesta materialist.

— Ah ! domnule Herdan, dac-ai ști cît e de tristă, pentru mine, constatarea asta. Auzi, să se găsească intelectuali care să nu cunoască nici măcar opere ca *Hamlet !*

Simon trînti ciubucul supărat :

— O-o-o, da' mai dă-l în moșă-sa, mă băiete, că m-ai căpiat cu Hamletul ăsta ! Vrei să joci *ghiulbahar,* da sau ba ? Sau mai bine du-te la vreo cadînă, ca să-ți descînte de Hamleți ! Ei, drăcia dracului ! Tu ești vopsi-

tor: eu tinichigiu. Ce tot vîri pe Hamlet în sărăcia noastră!?

Rămăsei mofluz. Herdan avea dreptate. Ce cauți tu, Hamlet, în sărăcia noastră, de vreme ce spițeri, ingineri, directori de bancă habar n-au că tu te confunzi cu veșnicia?!

Cam pe la a doua narghilea, apăru comandantul cavaleriei de Siria. Țanțoș, deși bătrîn, cu mustața „à la Wilhelm", cu aere de craidon, veni drept la masa noastră.

— Bună dimineața, Simon-bei! salută el, în franțuzește.

Își făcură temenele, își ciocniră burțile, deopotrivă de respectabile și cînd să se așeze, Herdan îl luă pe comandant la repezeală:

— Ia ascultă, *banabac*: ghiaurul ăsta și-a pierdut capul din cauza lui Hamlet. Nu cumva știi tu...

Ofițerul bătu din pinteni:

— Din cauza cui și-a pierdut capul?

— Din cauza lui Hamlet!

— Cine e ăsta Hamlet?!

— Apăi... tocmai ceea ce voiam să te întreb...

— Ce meserie are ăst Ham...

Simon mă privi cu o mutră caraghioasă, abia stăpînindu-și rîsul. Strigai, cu vădită scîrbă:

— Spune-i lui Moș Teacă al Siriei, că Hamlet era de meserie „prinț al gîndirii", și ar fi putut să devină „stăpîn pe o mare întindere de noroi" dacă „meseria" nu l-ar fi împiedicat.

Herdan dădu drumul rîsului său sănătos. Comandantul izbucni și el, fără să știe de ce. Și, pe cînd burțile li se săltau ca niște pepeni imenși, mă pornii și eu pe rîs, ca o leșinătură, în ciuda lui Hamlet și a tuturor tragediilor geniale, pe care cîțiva nebuni le-au lăsat moștenire becisniciei omenești.

Puțin după asta, fiindcă prietenii mei încinseseră un îndrăcit ghiulbahar, prinsei un moment cînd nu eram observat și mă strecurai afară, ca un cîine plouat.

Două zile la rînd am stat închis în casă, cu toate protestele bunului Herdan. Simțeam deșteptîndu-se în sufletul meu un sentiment care-mi era prea cunoscut prin

pagubele aduse, de cînd pusese stăpînire pe mine. Era o scîrbă, un dispreț total față de oamenii și lucrurile care-mi fuseseră dragi mai înainte : oraș, stradă, locuință, meserie, prieteni. Totul în jur mi se păru, la un moment dat, dușmănos, bestial, urît. Simțeam nevoia să plec afară, la aer curat și cîmp cît vezi cu ochii și trebuia să mă supun, oricît m-ar fi costat asta. Din cauza acestui sentiment, am fost atît de schimbăcios în viața mea. E și bine, și rău, ca să fie cineva așa. Dar ăsta sunt și n-am ce face.

Am tăcut, deci, chitic, cu frica în sîn. Recitii cîteva pagini mai frumoase din cele două sau trei cărți vechi, care mă întovărășeau pe meleagurile acelea. Între timp, măsuram atelierul, scotocindu-mi memoria :

— Schop... Schil...

Mizerie !...

Cîteodată mă gîndeam să alerg la consulul Rusiei și să-l rog să mă scoată din pocinogul în care căzusem. Dar nu îndrăzneam. Mă temeam să nu fiu luat drept nebun și zvîrlit pe poartă afară. Poate că nici nu m-ar fi recunoscut !

O altă cale, mai sigură, ca să mă liniștesc, era să-i scriu lui Mihail. Dar, vai ! trebuia să aștept cinsprezece zile, pînă să-i capăt răspunsul, și-mi era cu neputință ca să mai trăiesc în halul acela.

Pentru a pune vîrf nenorocirii, îmi căzuse beleaua tocmai în vremea cînd trebuia să dau gata o lucrare foarte grea. Grea pentru mine, care nu eram un desenator. Era vorba de-o firmă pentru un magazin de mode. Lucrarea era aproape pe sfîrșite și ca s-o închei mai aveam o pălărie de damă, împodobită cu un superb fulg de struț. Apoi aș fi pus mîna pe o sumă frumușică.

Mi se pusese în vedere că această pană trebuia să fie „superbă“, „su-per-bă“. Ori, nu numai că nu eram în stare de așa ceva, dar nici potrivită n-o reușeam. Și cu cît mă îndărătniceam, căutînd pe autorul lui Hamlet, cu atît mai puțin mîzgăleala mea semăna cu o pană. Ajunsese, cu vremea, o pată mare, cenușie, — ceea ce mă îndemna s-o distrug ca pe o rușine.

A treia zi, Herdan mă privi chiorîș.

— Îmi pari cam înăcrit !

— Am și de ce !...

— Și din ce cauză nu mîntui odată cu fulgul ăsta ?
— Pentru că nu sunt în stare să-i dau de căpătîi.
— Numai pentru atît ? Uite, am să-ți dau eu unul adevărat ! E imprimat pe mușama. Nu-ți rămîne decît să-l tai de-acolo și să-l lipești unde ai nevoie. Îi tragi, apoi, cîteva pensule de jur împrejur, ca să nu se cunoască și iacă-te scăpat ! Acum, hai la cafenea. Mi-e urît al dracului fără tine.

La cafenea, fui primit cu zîmbete răutăcioase, ceea ce mă încredință că în lipsă s-a petrecut pe socoteala mea. Pricepui că vedeau în mine pe „înăcritul" grupului și mă jurai să nu leg o vorbă cu nimeni. Dar Simon, plin de bunăvoință, se crezu dator să-și încerce încă o dată norocul.

O mătăhală deșirată, cu fesul pe ceafă și cu nas de elefant, trecu agale pe lîngă masa noastră și se așeză, în colț, pe canapea.

— Haide ! îmi spuse Herdan. E doctorul meu. În tinerețe, a bătut toate cărările și vorbește multe limbi. Dacă nici ăsta nu cunoaște numele pe care-l cauți, apoi să te ia dracu cu Hamletu tău cu tot !

Se adresă doctorului, în grecește :

— Iertare, effendi, aș vrea să te întreb ceva... Și de răspunsul dumitale atîrnă ca băiețașul ăsta să-și regăsească liniștea sufletească.

— Cu plăcere !

— Dumneata, care ai călătorit atît și știi multe, ai auzit poate de Hamlet ?

Turcul holbă ochii la noi :

— Hamletă ? Nu-l cunosc, bre ! Ce vrei, oricît ai umbla, nu poți să cunoaști pe toată lumea ! Nu e așa ?...

Tinichigiul era gata s-o pornească iar pe rîs, dar eu, îngrozit de proporția pe care o lua ignoranța intelectuală la Damasc, intervenii cum putui :

— Nu-i vorba, domnule, de „lume"... *Hamlet* e o tragedie celebră, o „piesă" de teatru...

Doctorul întinse brațele dumirit și zise cu o gură cît o șură :

— Aha ! o piesă de teatru ! ? Apăi eu nu fac piese... Eu mă ocup numai de meseria mea !

Îi întorsei spatele fulgerător și o zbughii pe ușă, afară... Herdan mă urmări prin piața Poștei, ținîndu-se cu mîinile de pîntece și rîzînd cu lacrămi :

— Stai, mă, stai !... Hai cu mine la *Valiu !*

— Lasă-mă în pace cu *Valiu* dumitale ! Pariez că la Damasc nu există o căpățînă care să cunoască altceva decît „meseria" pe care o practică. E o beznă orașul ăsta !

Herdan își dădu cu palma peste frunte :

— Ti-i-i ! Dac-am merge la directorul Poștei ? Mi-e bun prieten... Și l-am văzut citind mereu. Poate că ăsta o fi mai cu schepsis !

— Bine ! Haidem și la directorul Poștei. Dar va fi ultimul pe care-l voi întreba despre *Hamlet !*

Clădirea Poștei din Damasc era un căsoi murdar, plin de gunoi și aproape pustiu. Nu pusesem niciodată piciorul acolo, fiindcă europenii din Siria se foloseau cu toții de poștele franceză, engleză, germană, austriacă sau rusească. Poșta turcească era creată doar pentru serviciul interior.

Intrînd acum pentru întîia oară, observai că „cutia cu scrisori" era îndopată cu hîrtii, astupată.

— Ce înseamnă năzdrăvănia asta ? întrebai mirat.

— Înseamnă, îmi explică Herdan, că scrisorile care se depuneau la „cutie" nu ajungeau la destinație niciodată. Funcționarii poștei fiind prost plătiți și uneori chiar deloc — ca dealtfel toți funcționarii lui Abdul Hamid — luau mărcile și rupeau scrisorile. Atunci publicul, ca să se răzbune, a îndopat cu hîrtii „cutia" nărăvașă, ferind astfel de neplăceri pe acei care nu cunoșteau moravurile turcești ! Dacă ai nevoie să trimiți o scrisoare cu poșta hamidiană, trebuie s-o dai la ghișeu și să ceri să-ți ștampileze marca sub ochii tăi.

Mă crucii, ca de ucigă-l toaca.

— Și vrei dumneata, ca... directorul unei asemenea „poște" să știe cine e autorul lui *Hamlet ?*

Îl căutarăm, totuși, și-l găsirăm în curtea clădirii. Era un omuleț încocîrjat și jigărit. Se ostenea să repare piciorul stricat al unei mese de scris, hodorogită și înecată de cerneală. Văzînd pe Herdan, îi întinse repede ciocanul, în loc de mînă și strigă ușurat :

— Ha ! Simon ! efendim ! Bine c-ai venit : ia vezi, poate că te-ai pricepe mai bine decît mine să dregi masa asta. Pentru că eu nu fac altceva decît să-mi strivesc degetele !

— Numaidecît, zise Herdan, începînd să bată cuie... Voi încerca să-ți cîrpăcesc „biroul"... Da', ia spune-mi, nu cumva știi tu cine a fost Hamlet ?

Pe vine, cu ciocanul în mînă, Simon rîdea de i se zgîlțîia corpul. Celălalt părea că nici n-a auzit.

— Hamlet, bre, Hamlet ! strigă tinichigiul, întorcîndu-și fața către procopsitul de „director"... Poate că, din întîmplare, printre atîtea alte nume, l-ai întîlnit și pe ăsta : Hamlet, Hamlet !...

— Nu... nu-l cunosc... făcu „directorul"... Dar am să vă aduc „o carte mare", unde se găsește tot ce vrei. Pînă atunci, drege-mi masa.

Și plecă tiptil, ca o mîță bătută.

Începui să țopăi de bucurie :

— Haiti ! să știi c-am brodit-o, domnule Herdan. Turcul s-o fi dus să ne aducă un dicționar *Larousse*. Acolo, într-adevăr, găsești tot ce vrei. Uf ! am scăpat !

— Vezi, mă, vezi ?! mormăi Herdan, rîzînd pe deșelate. Te așteptai tu, ca să te scape „directorul" — papuc ?! Numai că mă tem să nu vie cu *Coranul*, în loc de *Larousse*-ul tău...

Nu era *Coranul*. Dar nu era nici *Larousse*-ul, ci un... *Anuar general al Siriei și Palestinei*.

— Ce să fac eu cu asta, bre ! zisei. Nu într-un *Anuar* se poate găsi *Hamlet* !

Turcul mă privi îndobitocit, dădu din umeri și răspunse :

— Hamlet, Mamlet... *asta* știe, tot, bre !

Herdan scăpă ciocanul din mîini și, rîzînd cu sughițuri se tăvălea prin praf, ca un cal.

Iarăși mă zăvorii în casă și răsfoiam cărțile, crezînd că-mi voi putea aduce aminte de numele celui care a scris pe Hamlet, să mă liniștesc și să-mi văd de lucru. Plănuisem s-aduc din țară un meșter-vopsitor de firme și să mi-l asociez. Trebuia să înzestrăm cu firme europene toate dughenele și fabricile din Damasc, fiindcă cele existente

erau ca vai de ele. Aveam în față un viitor frumos, liber, și chiar ocazia de-a mă înstări. Dar cum ghiftuiala nu era idealul vieții mele, speram ca după ce voi strînge vreo mie de lire sterline, să-mi lichidez afacerile și să-mi toc banii, hoinărind cu Mihail prin locurile cele mai frumoase ale Mediteranei. Visul meu !

Hm ! Nu cred să existe mulți ca mine, care să născocească afaceri numai pentru a-și asigura cîteva luni de hoinăreală, sub un cort, dacă nu aurit, cel puțin impermeabil. Vai ! Soarta nu rezervă celor ca mine decît o biată hardughie ambulantă și ciuruită de găuri...

M-am convins de asta, a doua zi după întîmplarea de mai sus. Mi se părea că aveam un cui înfipt deasupra frunții : numele autorului lui Hamlet. Noaptea chiar, ori de cîte ori mă trezeam, bolboroseam ca un apucat : „Schop... Schil..."

Frămîntarea mea a durat mai mult de-o săptămînă. Și deodată mă cuprinse un val de scîrbă și-o poftă nebună de a-mi lua lumea în cap. Ce preț ar putea să mai aibă viața mea într-un oraș în care trebuia să cauți cu luminarea pe cineva care să știe de Hamlet ? Oamenii binevoitori... Legături prietenești, pe care te puteai sprijini la ananghie... Și atîta tot ! Nu-mi era de-ajuns.

Tihnă fără cugetare. Cimitir. Bunătatea însăși devine plicticoasă, fără farmecul inteligenții cultivate. Pîntec plin și somn. Îi e mai ușor omenirii să-și asigure pîinea, decît să răspundă la o întrebare care-i răscolește mintea.

Îmi făcui bagajele și o pornii pe străzi, pentru ultima dată.

În piața Poștei un afiș imens, tipărit în Europa ! Două cuvinte uriașe mă făcură să-mi pierd cumpătul : *Moldova Verde !* Graiul țării mele !

Mă apropiai și recitii de nenumărate ori. Era vorba de un scamator, probabil ! Evreu de prin România, fiindcă el purta numele de *Moldova Verde.* Se anunța că în seara aceea chiar, se vor produce fenomene nemaivăzute de publicul damascean.

Mă hotărîi să mă duc și eu. Și, pînă una alta, intrai în cafeneaua centrală. Aici, întîmplarea făcu să mă așez lîngă un om, care se cunoștea, cît de colo, că e proaspăt venit. Nu se putea înțelege cu chelnerii și nu știa obiceiurile lo-

cului. Mai mult, mi se păru îngrijat, trist. Privirea sa zvăpăiată, deșteaptă, alerga după aventuri, cercetînd obraznic pe toată lumea. Mă privi cu stăruință. Se vedea limpede că vrea să intre în vorbă. I-o luai înainte și-l întrebai, pe grecește, dacă știe limba asta.

O vorbea mai bine decît mine. Și deodată, fața i se lumină :

— Uf ! răsuflă el, ușurat. Să fii tu, oare, omul care-mi trebuie ? !

— Ia ascultă ! îi zisei. Nu cumva ești român ?

— Da ! Și tu la fel ? !

Fu cît pe-aci să mă îmbrățișeze, în văzul tuturor. Abia îl stăpînii, fiindcă pe aici bărbații se îmbrățișau foarte rar, în felul nostru.

— Eu sunt papugiul de pe afiș !

— Bănuiam.

— Și acum, iată, în cîteva cuvinte, blestemăția care mi s-a întîmplat ieri, cu ocazia repetiției numărului de senzație : „Înălțarea la cer" a femeii mele. Știi, așa cum s-a suit Iisus al vostru. Ei bine, idiotul care trăgea scripetul din culise, scăpă manivela tocmai în clipa cînd făceam clăbuci, dinaintea sălii goale ! Nevastă-mea căzu din tavan, alegîndu-se cu o scrîntitură. Dar nu din cauza asta sunt cătrănit acum, ci fiindcă n-am pe cine pune în locul căscăundului, ca să fiu sigur că n-o pățesc și astă-seară. Ei bine, n-ai vrea tu să mă ajuți ? Îmi pari om de ispravă și fii sigur că-ți dau o liră turcească pentru osteneală...

— Nu-mi arde de bani ! Vreau numai să-mi spui cine a fost autorul lui Hamlet.

— Vax ! eu fierb de grijă și tu faci pe nebunul...

— Îți jur că sunt în toate mințile !...

— Ei, na ! Shakespeare ! Ptiu ! Și acum, repede, să punem la punct scamatoria !

A doua zi, după măiastra „Înălțare la cer", care a făcut furori în ochii damascenilor, am părăsit orașul, împreună cu acest *Moldova Verde*, singurul care avusese habar de existența lui Shakespeare !...